

ΠΕΡΙ ΧΟΛΕΡΑΣ

“**Ητοι περὶ φύσεως αὐτῆς καὶ περὶ τῆς κιγίνης ὡς κραταιοῦ κατ’ αὐτῆς θεραπευτικοῦ μέσου.**”
 Υπὸ τοῦ ιατροῦ Θ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ.

Constantine Chrysostomos
Ζήτημα μέγα, καὶ τὸ ὄποιον ἀπασαν ἐν γένει περισπᾶ τὴν προσοχὴν τοῦ ιατρικοῦ κόσμου, ὅπως κινή τὸν γενικὸν οἴκτον καὶ διεγείρῃ ἀπερίγραπτον τρόμον εἰς ὅλην ἐν γένει τὴν κοινωνίαν, εἰναι ἀνατιρρήτως καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος.

Μόναι αἱ λέξεις φύσις καὶ θεραπεία τῆς χολέρας εἰσὶν ίκαναι διπλῶς διεγείρωσι τὴν γενικὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς παρούσης πραγματείας, καὶ προκαλέσωσι τὴν ἀποδοχὴν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς. Άνευ λοιπῶν ἀφηγήσεων μακρῶν, καὶ προλόγων σχοινοτενῶν, οἵτινες χρησιμεύουσιν ἀείποτε ὡς θύρα, δι’ ἣς ὁφέλεις τις νὰ διέλθῃ, ὅπως ἀσφαλέστερον φθάσῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, εἰσέρχομαι εἰς τὸ θέμα μου, ἀφοῦ προηγουμένως παρατηρήσω εἰς τοὺς ἀναγνώστας, διτεῖ δὲν ἔκινηθην πρὸς τὴν συγγραφὴν τῆς παρούσης ὑπὸ τύφου δῆθεν πολυμαθείας καὶ ματαιότητος, ἀλλ’ ὡς φόρον συνέθεσα αὐτὴν καὶ κατ’ ὁφειλὴν πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν κοινωνίαν, διὰ τὴν ὄποιαν πᾶς ὁ φέρων τὴν ιατρικὴν τήβενον ὁφείλει νὰ μοχθήσῃ. Άναγκαιότατον ὅμως θεωρῶ, ὅπως ἐκ τῶν προτέρων ἔξαιτήσωμαι τὴν εὐμενῆ καὶ συγκαταβατικὴν κρίσιν τῶν ἀναγνωστῶν μου, ἀν δὲν κατορθώσω ἐντελῶς τὰς προσδοκίας αὐτῶν, ἢ ἀν τύχη νὰ μὴ εὑρεθῶμεν σύμφωνοι εἰς τὰς γνώμας καὶ δοξασίας ἡμῶν. Άλλα πασίγνωσον εἰναι, διτεῖ τὸ ἐπασχολούν ἡμᾶς ζήτημα εἰναι λίαν δεινὸν καὶ ἀσυμπαθές καὶ ἀμείλικτον, πολλοὶ οὖν καὶ ἐκ τῶν δεινοτέρων μεταξὺ τῶν περιφανεσέρων καὶ ἐμβριθεσέρων παθολόγων οἱ ὑποκύψαντες τὸν αὐχένα καὶ μελαγχολικῶς ὅμοιογκόσαντες τὴν ἤτταν αὐτῶν. Τοῦτο ὅμως δὲν ὁφείλει νὰ ἀποθαρρύνῃ τὸν πρακτικὸν ιατρόν· διότι πᾶσα ἀνάζητησις, πᾶσα ἔρευνα καὶ πᾶσα γνώμη, καὶ τέλος, πᾶν τὸ περὶ τοιαῦτα ζητήματα περιστρεφόμενον ἀρίνει, ἀν ὅχι μέγα τι, πάντοτε ὅμως ἀφίνει μικρόν τι, καὶ τὰ διάφορα ταῦτα μικρὰ εἰναι προωρισμένα ὅπως ἀπαρτίσωσιν ἡμέραν τινὰ ἐν ὅλον· διότι κατὰ τὸν Μεσίδον *εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ*

συμικρῷ καταθεῖο, καὶ θαμὰ τοῦθ' ἔρδοις τάχα κέν μέγα καὶ τὸ γέροιστον.

Πρόκειται λοιπὸν ν' ἀποδεῖξωμεν, ὅτι ἡ χολέρα εἶναι διαλείπων τις καὶ κακοηθέστατος πυρετὸς μετὰ γαστρικῆς ἐπιπλοκῆς, καὶ δύναται νὰ καταπολεμηθῇ διὰ τῶν ἀλάτων τῆς κινίνης. Εἶπον ὅτι πρόκειται ν' ἀποδεῖξωμεν, καὶ διμως γνωρίζω καλῶς ὅτι οἱ λόγοι, οὓς προτίθεμαι ν' ἀναφέρω, δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀκαταμάχητοι, μόνη δὲ ἀκαταμάχητος θέλει μείνει ἡ ἐμὴ πεποιθησίς.

Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν περὶ κινίνης ἴδιαν γνώμην, δὲν εἴμαι ἔγω, ὅστις πρῶτος ἐκφράζω τὴν ἰδέαν ταύτην διότι, καὶ εἶναι ἥδη τοῖς πᾶσι γνωστὸν ὅτι ὁ ἐν Αἴθαναις ἀκάματος καὶ δοκιμώτατος μετοξὺ τῶν ιατρῶν Κ. Γούδας ἔγραψε καὶ διὰ τοῦ τύπου ἐδημοσίευσε καὶ ἐσυμβούλευσε τὴν κινίνην ἔγῳ δὲ, φίλος ἀείποτε ταύτης ὄν, προτιμήσας, ἐποιησάμνην χρῆσιν αὐτῆς, ὅπως ἔσχον ἥδη τὴν τιμὴν νὰ δημοσιεύσω διὰ Βραχέων, καθ' ὅτι δὲν μοὶ τὸ ἐπέτρεπε τότε ἡ περίστασις, ὅπως ἐκφρασθῶ πλατύτερον, καὶ ἥδη ἐπανέρχομαι ὅπως ὑποστηρίξω τὴν μέθοδον ταύτην, καὶ ἐκθέσω, ὅπως δυνηθῶ καλλίτερον, τοὺς λόγους, εἰς οὓς στηρίζομενος, συμβουλεύω, κηρύττω, καὶ ἀγαδέχομαι, τὸ ἐπ' ἐμοὶ, τὴν ὑπεράσπισιν τῆς κινίνης, τῆς ὄποιας τὴν κατὰ τῆς χολέρας δύναμιν καὶ ἀρετὴν εἶχον ἰδεῖ καὶ ἐν καιρῷ τῆς πρὸ δέκα ἑτῶν περίπου ἐν Αἴθαναις ἐπιδημίας τῆς νόσου ὄφειλω διμως γὰρ ὄμολογήσω, ὅτι ἡ ἀνδρικὴ καὶ ἡ γηράτικὴ φωνὴ τοῦ συναδέλφου Κ. Γούδα οὐχ ἦτον συνετέλεσεν, ὅπως ἡ πρὸς τὴν κινίνην προτίμησις μου στερεοποιηθῇ θετικώτερον, καὶ ἡ ἀπλῆ δοξασία μου, καὶ ἡ, ὡς εἴρηται, δι' αὐτὴν προτίμησίς μου μετεβλήθη εἰς ἀληθῆ πεποιθησιν. Μετὰ πολλῆς δὲ χαρᾶς ἐπαναλαμβάνω, διότι δὲν ἤπατήθην εἰς τὴν μικράν μου πεῖραν. Ζωηρὰ ἀκόμη εἶναι ἡ ἀγάμυνησις τῶν ἐκ τῆς χολέρας θιλινέρων σκηνῶν τῶν τριῶν τελευταίων τοῦ θέρους μηνῶν. Τοῦ σπαραξικαρδίου τούτου δράματος ὠφειλον ὅπως παρασταθῶ αὐτοπτης μάρτυς, καὶ ἔμελλον νὰ ἴδω τὴν μανίαν καὶ λύσσαν τῆς νόσου καὶ εἰς τὸ πεδίον, ὅπερ αὕτη κατέσητε κοιλάδα κλαυθμῶνος καὶ ἀληθὲς κοιμητήριον, ἐπεσκέρθην ἐν τῷ διαστήματι δύο περίπου μηνῶν, πλειοτέρους τῶν δισχιλίων χολεριώντων, καὶ ἐκεῖ ἔλασσον τὴν εὔκαιρίαν νὰ σπουδάσω ἀπάσας τὰς διαφόρους μορφὰς τοῦ νοσήματος, καὶ ἐν καιρῷ ἡμέρας, καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς, καὶ κατὰ τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τοῦ θερμομέτρου, καὶ εἰς τὰς διαφόρους ὥρας

τῆς ἡμέρας, καὶ ἐκεῖ εἰδὸν τὸν τρόπον, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ νόσημα προσβάλλει τὰς διαιτόρους ἡλικίας, τὰς διαιφόρους ἔξεις καὶ διαιφόρους κράτεις. Οὐδεμίαν περίστασιν ἀφῆκα, καὶ οὐδὲν ἡμέλησα, ὅπως καταστήσω ἐπωφελεστέραν τὴν ἐπίσκεψίν μου, καὶ, καθόσον μοὶ τὸ ἐνέτρεπεν ὁ χρόνος καὶ τὸ λίαν κατεπεῖγον τῆς ἐποχῆς, διετήσας σημειώσεις ἀφθίνους, καὶ ἔκαμπα παρατηρήσεις ὃν τὴν δημοσίευσιν ἀναβάλλω ἥδη καὶ περὶ ορίζομαι νὰ ἀναφέρω μόνον εἰλικρινῶς καὶ εὐσυνειδήτως τὸ πόρισμα τούτων, καθὼς καὶ τινας λόγους, οὓς νομίζω ίκανοὺς νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς κύρωσιν καὶ ὑποστήριξιν τοῦ ὅτι ἡ χολέρα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ νόσος πυρετικὴ μετὰ διαλείψεως καὶ κακοηθείας εἰς ὕψιστον θαθμόν. Ἐκαστος δὲ διολογεῖ, ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινούπολει τελευταίᾳ ἐπιδημίᾳ ἦτο καθαρὸς χολέρα ἀστικὴ, καθὼς ἐπίσης οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι μεταξὺ εἴκοσι ἀρρώστων ἀπήντα δύο μὲν καθαροὺς καὶ ἀπλοῦς διαλείποντας πυρετούς, δύο κακοήθεις, καὶ τρεῖς περίπου ψευδοτυφειδεῖς, καὶ τούτους πολλάκις μετὰ δισεγντέρροικῶν συμπτωμάτων ἐπιπλεκόμενους.

A'. Τι εἴναι λοιπὸν ἡ χολέρα;

Ἐξ ὅσων ἐκ τῶν παρατηρήσεών μου ἔξαγεται, δοξάζω καὶ ὑποστηρίζω, ὅτι αὕτη ανήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν κακοηθεστάτων διαλειπόντων πυρετῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων διακρίνεται· α) διὰ την διάρκειαν τοῦ πώτου αὐτῆς σταύρου, ὅπερ εἴναι τὸ παχετώδες λεγόμενον σταδίον τῆς χολέρας, καὶ β') διὰ τὴν συμπλοκὴν δέστατων γαστροεντερικῶν συμπτωμάτων.

Ἔτοι ἡ χολέρα εἴναι πυρετὸς διαλείποντας κακοηθέστατος μετὰ γαστρικῆς ἐπιπλοκῆς.

Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης ταύτης πολλά τις δύναται νὰ ἀπαριθμήσῃ, τὰ δυνάμενα νὰ πείσωσι· μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων περιορίζόμεθα ν' ἀναφέρωμεν τοὺς ἔξις μόνον λόγους.

α) Ὁ τρόπος καὶ τὸ αιφνίδιον τῆς ἐμφανίσεως, καὶ ἡ δέσύτης τῆς διαδρομῆς καὶ τῆς πορείας ἐν γένει αὐτῆς, συμβαίνουσιν ἀναντιρρήτως ἀπαράλλακτα, ὅπως εἰς τοὺς ἐλώδεις καὶ μιασματικοὺς πυρετούς. Παρακατιόντες θέλομεν εἰπεῖ τὴν περὶ τῆς προδρόμου διαρροίας γνώμην ψηφίων.

β') Ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ ἀφθονία τῶν κρουσμάτων, διότι μόνοι οἱ ῥηθέντες πυρετοὶ δύνανται νὰ προσβάλλωσι πολλὰ ὄμοι

άτομα, ἐνῷ τὰ καθαρῶς φλογιστικὰ νοσήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ συγκαταρίθμησαν καὶ τὴν χσλέραν, ἀδυνατον εἶναι νὰ προσθάλλωσι τόσους ὄμοι ἀνθρώπους.

γ') Ἐκ τοῦ τρόπου ιδίως τῆς κυρίως λεγομένης εἰσβολῆς τοῦ νοσήματος, γιγνομένης, ἃν τις παρατηρήσῃ ἐπισταμένως, πάντοτε διὰ ρίγους, ἀντιπροσωπεύοντος μὲν καθαρῶς τὸ πρῶτον στάδιον τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, διὰ δὲ τῆς διαρκείας καὶ τῆς παγετώδους του φύσεως καθιστάντος τὸ νόσημα λίαν κακόνθες.

Ἐνταῦθα δόναται τις νὰ κάμη τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἡ χολέρα προμηνύεται διὰ διαρροίας, οὕτης τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς αὐτῆς. Ἔγὼ δημος τὴν διάρροιαν ταύτην, τὸν ἄγγελον τοῦτον τῆς νόσου, θεωρῶ ὡς ἔκφρασιν τῆς διαταράξεως, τῆς ἐπιγιγνομένης διὰ τὴν ἐπὶ τινῶν ὄρλανων τῆς κοιλίας δχληρὰν ἐπενέργειαν τοῦ χολερικοῦ μιάσματος ἐπὶ ὁργανισμῶν, οἵτινες δύνανται γὰρ ἀντιπαραταχθῶσιν ἐπὶ τινα χρόνον κατὰ τούτου. Ἡ διάρροια λοιπὸν δὲν εἶναι ἡ χολέρα αὐτὴ, οὔτε παραδέχομαι, ὅτι διὰ ταύτης εἰσβάλλει τὸ νόσημα, διότι ἔχω πολλὰ παραδείγματα, ὅπου ἡ νόσος εἰσέβαλε διὰ ρίγους μόνον, ἀνευ ἐπασθητῆς, ἡ καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς προηγουμένης διαταράξεως τῆς κοιλίας, καὶ εἰς ἀνθρώπους διατηροῦντας θρησκευτικῶς ἐγκράτειαν καὶ διαιταν.

δ') Ἐκ τοῦ ὅτι πλέον ἡ ἀπαξ παρετηρήσαμεν εἰς τὰς ἐλαφροτέρας πρὸ πάντων μορφὰς τῆς χολέρας, ὅτι μετὰ τὸ παγετῶδες αὐτὸ, ρίγος αὐτόματον ἐπέρχεται τὸ πυρετικὸν στάδιον, ὅπερ διαδέχονται οἱ ιδρῶτες, οἱ ἀείποτε συνοδεύοντες τὴν χολέραν· ἀπειράκις δὲ καὶ ἐναργέστατα παρελθόντα τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου εἰς ἀνθρώπους, οὓς ἔθεωρήσαμεν σωθέντας, καὶ οἵτινες, φεῦ! μετ' οὐ πολὺ χρονικὸν διάστημα καὶ αῦθις ὑπὸ ρίγους καταληφθέντες, ὑπέκυψαν, εἴτε δι' ὀλιγωρίαν περὶ τὰ διαταχθέντα, εἴτε δι' ἔλλειψιν νοσηλείας καὶ τακτικῆς λήψεως τῆς κινίνης, εἴτε τέλος δι' ἄλλους τοιούτους λύγους. Πολλάκις μετεμελήθην, διότι εὑρέθην ἐγὼ ιατρὸς τοιούτων δυστυχῶν, οὓς θεοῖς ηθελε σώσει ἡ ἀναγραφεῖσα κινίνη. Ἐνθυμοῦμαι δυστυχῆ τινα οἰκογενειάρχην καὶ φίλον μου, στις μετά τὰς συνήθεις ἐντρίψεις ἐθερμάνθη καὶ ἴδρωσεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, προσμειδιῶν εἰς τοὺς παρισταμένους, έθεβαίσου αὐτοὺς, ὅτι ἀπελάκτισε τὸν κίνδυνον ἐγὼ τότε καὶ αῦθις ἐσυμβούλευσα αὐτὸν ὅπως λάβῃ τὸ πρὸ δύω ὥρῶν ἀναγραφὲν ἀντιπεριοδικὸν καὶ

ἀπῆλθεν. Πλὴν ὁ ἄλλως τε ἐναρετώτατος οὗτος ἀνθρωπός, ἔχθρος κεκηρυγμένος παντὸς φάρμακου, ιδίως τῆς κινίνης, ἀμφέμου ἀπελθόντος, ἔρριψε μακρὰν πᾶν φάρμακον. Τέσσαρες ὥρας ἀργότερα ὁ ταλαίπωρος οὗτος, ἐν τῷ μέσῳ παγετώδους ὥρας και τῶν ἐκ τῆς νόσου ἀλγηδόνων καὶ τῆς δίψης τῆς φλογερᾶς καὶ τῆς ἀκατασχέτου διαρροίας, ἐλεεινὸν ἐγένετο θύμα.

έ') Ἐκ τῆς εἰς τυφοειδῆ πυρετὸν μεταπτώσεως τῆς χολέρας, ὅταν αὕτη δὲν καταστῇ ἀμέσως φονική, ὅπερ σημαίνει ὅτι ὁ μετὰ διαλείψεως κακοήθης οὗτος πυρετὸς λαμβάνει τὴν φύσιν συνεχοῦς κακοήθους, ὅπερ οὐδόλως εἶναι ξένον εἰς τὴν καθημερινήν πεῖραν. Πυοίος δὲ ἐκ τῶν πρακτικῶν ίατρῶν δὲν εἶδε τύφους, οὔτινες ὅμως δὲν εἶναι δοθινοεντερίτις, ἀλλὰ νόσος πυρετική, ὑποκυπτουσα εἰς τὸ ἀντιπεριοδικὸν φάρμακον;

ς') Ἐκ τοῦ ὅτι, ὡς γενικῶς ὅμολογεῖται, ἀείποτε μετὰ τῆς χολέρας ὑπάρχουσι διαλείποντες πυρετοί, τύφοι, δυσεντεροίαι, κακοήθεις πυρετοί κτλ. δηλαδὴ περιοδικὰ πάντοτε νοσήματα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, μιασματικοὶ πυρετοὶ εἰς διάφορον ἔντασιν καὶ εἰς ποικίλας μορφὰς τροποποιούμενοι πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀναλόγως τῶν διαφόρων δργανισμῶν, ὅτε παρίστανται ἄλλοτε ὡς διαλείποντες, ἄλλοτε ὡς δυσεντερικοὶ, ἄλλοτε ὡς χολικοί. Τούτων οὕτως ἐχόντων, δὲν δυνάμεθα ἄρα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ ἡ χολέρα εἶναι τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀλλ' εἰς μείζονα κακοήθειας βαθμόν;

ζ') Ἐκ τοῦ ὅτι ἀναντιρρήτως τὸ ἀντιπεριοδικὸν φάρμακον 60—70 0/0, τούλαχστον, ὡς κατωτέρω ῥήθησεται, ὀφέλησεν.

η') Ἀκόμη καὶ εἰς τινα φάρμακα, ἀποδειχθέντα ὡς συντελοῦντα κατὰ τῆς χολέρας, νομίζομεν, ὅτι εὑρομεν λόγους, ἀποδεικνύοντας τὴν πυρετικὴν φύσιν τῆς χολέρας οὕτω λ. χ. συνιστάται παρ' ὅλων τὸ ῥώμιον καὶ τὰ λοιπὰ πνευματώδη ποτὰ, καὶ ἀληθῶς ἀρκετὰ ὀφέλιμα γίνονται ἐνίστε ταῦτα διὰ τίνα τάχα ἔτερον λόγον, ἢ διὰ τὴν πασίγνωστον ἀρετήν των κατὰ τῶν διεκλειπόντων πυρετῶν; Ἐκαστος γνωρίζει, ὅτι ποτήριά τινα ῥωμίου ἢ κονιάκης ἢ ἀψινθίου πολλάκις προέλασον παροξυσμὸν διαλείποντος πυρετοῦ. Αληθῶς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον μόνον εἴδομεν εξ αὐτῶν ὀφέλειαν, καθόσον ἐδόθησαν ἐγκαίρως μετὰ μέτου καὶ καταλλήλως πρὸς δὲ, ταῦτα συντελοῦσιν, σπως ἐπισπεύσωσι τὴν λεγομένην ἀντίδρασιν, ἡτις εἶναι καθ' ἡμᾶς τὸ δεύτερον στάδιον τοῦ πυρετοῦ τούτου. Τὸ ἕδιον λέγο-

μεν καὶ διὰ τὸν αἰθέρα καὶ δι' ὅλα τὰ ἀρωματικὰ καὶ θερμὰ ἐγχύματα, καθὼς καὶ τὰ αἰθέρια ἔλαια καὶ τὰ παρόμοια, ἀπερ ἐκτὸς ἄλλων τινῶν λόγων καὶ τῆς πρὸς τὰ νευρικά κέντρα τονικῆς δυνάμεως αὐτῶν, ὡφελοῦσιν ἐπίστης, καθὸ δραχύνοντα τὸ π.ώτον στάδιον καὶ ἐπισπεύδοντα τὸ δεύτερον. Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι ὅλα ταῦτα γίνονται ὠφέλιμα καὶ διὰ τὴν ἀντιμιασματικὴν καὶ τὴν κατὰ τῶν φυσῶν δύναμιν.

θ') Πρὸς δὲ, τὰ κατὰ τὸν σπλῆνα καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κοιλίας ὅργανα ἐναπό μένοντα συμπτώματα εἰς τοὺς ἐκ χολέρας ἀναρρωνύοντας δὲν εἶναι ἀρά γε ὅτι δραματουργοῦσιν οἱ κακοήθεις πυρετοί; Ποίος λ. χ. δὲν εἴδε τὰ οἰδήματα τῶν ποδῶν καὶ τῶν ὅρχεων καὶ τοὺς διαφόρους ὕδρωπας, καὶ τὴν γενικὴν χαλάρωσιν τοῦ ὅργανισμοῦ, καὶ τὴν ὑδραιμίαν, καὶ τὴν κατὰ τὴν πέψιν ἀταξίαν, καὶ τὴν δύσχροιαν, καὶ πάντα ἐν γένει τὰ νοσολογικὰ ἐκεῖνα συμπτώματα, ἀπερ ἀφίνουσιν οἱ μιασματικοὶ καὶ διαλείποντες κακοήθεις πυρετοί;

Τοιοῦτοι εἶναι περίπου οἱ λόγοι, οἵτινες, καίτοι μὴ κατέχοντες, ὡς εἰρηται, εἰς ὑψίστον θαθμὸν μέγιστον καὶ ἀναμφίλεκτον κῦρος, μοῦ ἐπιτρέπουσιν δρμας, ὅπως ἐκθέσω εἰς πὸ κοινὸν τὴν περὶ χολέρας ἴδεαν μου. Νομίζω δὲ πάντη περιττὸν νὰ ἀναφέρω, ὅτι αἱ κράσεις τὰ γένη, αἱ ἡλικίαι καὶ τινα ἄλλα περιστατικὰ δύνανται νὰ τροποποιήσωσι πολλαχῶς τὸ νόσημα, καὶ ἄλλην ἄλλοτε νὰ καταστήσωσι τὴν διάρκειαν καὶ τὴν ἔκφρασιν αὐτοῦ, καθόσον εὔκολωτατον εἶναι νὰ ἐννοήσῃ τις τὸν ἀπειρον συμπτωματολογικὸν συνδυασμόν, τὸν λαμβάνοντα γώραν εἰς τοὺς πυρετοὺς, οἵτινες διεξέρχονται, τόσον ταραχωδῶς καὶ κακοήθως ὑπὸ φοβερᾶς καὶ καταπληκτικῆς συνοδείας γαστρικῶν συμπτωμάτων ἀκολουθούμενοι τὴν πορείαν αὐτῶν.

B'. Θεραπεία χολέρας.

Ἄν τις εὔρῃ, εἰς ὃσα ἀνωτέρω ἐρήθησαν, τοὺς λόγους, οἵτινες δύνανται νὰ ὑποδείξωσιν, ἀν ωχὶ καὶ νὰ καταστήσωσιν ἐντελῶς ἀδιαφιλονείκητον τὴν περὶ χολέρας ἡμετέραν δοξασίαν, ἐλπίζω ὅτι θέλει τότε παραδεχθῆ ἀμέσως, ὅτι ἰσχυρότατον ὅπλον καὶ βέβαιος προμαχῶν καὶ λιμῆν καὶ ἄγκυρα σωτηρίας κατὰ τῆς χολέρας, καθὸ διαλείποντος κακοήθους πυρετοῦ, εἶναι ἡ κινήση. Καὶ τῷ ὄντι πλειστάκις ἔλαθον την ἀπειρον εὐχαρίστησιν γὰρ βοηθήσω, διὰ νὰ μὴ εἴπω νὰ σώσω, ἀπειρους χολεριῶν-

τας, χορηγῶν αὐτοῖς τὴν κινήνην, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἀσήμαντος ἀριθμὸς ἐκ τῶν ὑπ' ἔμοῦ ἐπισκεφθέντων καὶ ἀπὸ τῆς χολέρας περισωθέντων δὲν χρεωστεῖ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἢ εἰς τὸ φάρμακον τοῦτο, ἐνῷ συχνότατα εἴδον τὴν ἀποσθεννυομένην δᾶδα τῆς ζωῆς ἐνδαινούμενην καὶ ζωογονγθεῖσαν ὑπὸ τῆς κινήης.

Ὥσπερον ἀναγκαῖον καὶ πόσον συνάμα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνῆδον καὶ ὡφέλιμόν θὰ ἦτο νὰ ἐδημοσίευον ἐνταῦθα καὶ ισορίας τινάς, δι' ὃν νὰ καταδείκνυται τὸ κῦρος τῆς δοξασίας μου. Ἡθελεν δημως γίνει λίαν διεξοδικὴ ἡ παροῦσα πργματείᾳ, καὶ τοιοῦτος δὲν είναι ὁ σκοπὸς ἔμου· ἡ πράθεσίς μου είναι νὰ ἐκφράσω ἀπλῶς τὸ πόρισμα τῶν παρατηρήσεών μου. Ἐντοσούτῳ πλέον ἡ ἀπαξ, ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδω ναυαγῆσαν καὶ τὸ σωτήριον τοῦτο μέσον, ἐνῷ εἰς ἄλλας περιστάσεις ἐνόμισα, δτε καὶ μὲ ἔβλαψε. Πρὶν δημως, ἐκ τῶν ἀποτυχιῶν τούτων δημώμενος, προέω εἰς τὴν καταψήφισιν θεωρῶ δίκαιον καὶ ἀρρόζον νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν τὰ ἔξης.

ἀ) ὅτι εἰς τὰς χολερικὰς ἐπιδημίας, δυστυχῶς, καὶ, ὡς μὴ ὥφειλε, καὶ εἰς τὰς μᾶλλον διακεκριμένας διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἐπιστήμην μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ εἰς τὰ ὄνομαστότερα φαρμακεῖα διὰ τὴν πληθὺν τῶν συνταγῶν, διὰ τὴν πληθὺν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸν ἐκ τούτων θόρυβον καὶ τὴν προσγινομένην ἀταξίαν καὶ βίαν, πολλάκις ἀνατιρέρητως συμβαίνουσιν ἀπειροὶ ἀκούσιοι ἀταξίαι καὶ παροράματα δυσδιάκριτα. Πολλῷ δὲ μᾶλλον εἰς τὰ παρ' ἡμῖν φαρμακεῖα, ἀπέρ ἀκόμη οὔτε ἡ προσπάθεια οὔτε ἡ ἐπιστήμη γατώρθωσε νὰ ἔξοικειώσῃ πρὸς τὴν τέχνην τὴν ἀληθῆ. Φαντασθῆτε λοιπὸν φαρμακοποιοὺς ἀπειρόνις καὶ μὴ ἀπολαύοντας τῶν προσόντων τῆς ἐντελοῦς εὔσυνειδησίας, φαντασθῆτε αὐτοὺς ἐν μέσῳ τῆς σκηνῆς, ὅτις παίζεται κατὰ τὰς χολερικὰς ἐπιδημίας, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου ἐκείνου τῶν ἀπαιτούντων φάρμακα, μὴ λισμονῆτε δὲ, δτι μέγα μέρος αὐτῶν, εἴτε ὑπὸ πτωχείας, εἴτε ὑπὸ κακοθουλίας καὶ δυστρυπίας ἀρνεῖται νὰ πληρώσῃ τὴν ταχτικὴν ἀξίαν τῶν φαρμάκων, καὶ ἀναλογίσθητε, ἀν δύνασθε τῷ ὅντι νὰ ἔχητε πεποίθησιν εἰς τὸ εἰλικρινὲς τῶν παρ' ἔκείνων φαρμάκων. Ἄρα ἡ περὶ κινήης ἀναγραφὴ ἡμῶν δὲν ἔπαθε σημαντικήν τινα πάθησιν καὶ κολόβωσιν ἢ παραμόρφωσιν, ἢ δὲν ἀντικατεστάθη δι' ἄλλου τινὸς φαρμάκου; Τὸ κατ' ἔμε δὲν δύναμαι ἢ νὰ δημολογήσω δτι ἀπειράκις εἴδον καταπάτια, ἀλοτράς, ὑγρά, ξηρά, ἐν οἷς ὥφειλογ νὰ περιέχωνται σημαντικαὶ δόσεις κινήης, οὐδὲ κόκκον

ἔνα αὐτῆς περιέχοντα. Ἄλλοτε δύμας συμβαίνει ἀλλο τι, ἢτοι διὰ τὴν περὶ τὸν ἄρρωστον ἀταξίαν καὶ διὰ τὴν ἀπειρίαν καὶ ἀμάθειαν τῶν πρεωρισμένων, δύνας νοσηλεύσωσιν αὐτὸν, συνέβησαν ἀπειροι καταχρήσεις καὶ παρενονήσεις καὶ λάθη σημαντικά. Ποιὸς λ. χ. δὲν ἔλαθε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἰδῃ τὰ διὰ κλύσματα προωρισμένα ὑγρὰ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ποτὰ διὰ τοῦ στόματος, καὶ τ' ἀνάπαλιν; ἢ ποιὸς δὲν εἶδεν ἀνθρώπους λαβόντας τὸ τινεῦμα τῆς καρφορᾶς μετὰ τῆς ἀμμωνίας ἀντὶ τοῦ ἀντιεμετικοῦ ποτοῦ τοῦ Ρίνιέρου; ἄλλα καὶ ποιὸς δύναται νὰ μὲ διαβεβαιώσῃ, ὅτι ἡ κινήνη εἶναι πάντοτε αὐτὸς καὶ ληξιπύρετον φάρμακον, καὶ ὅχι μίγμα τι νόθον, δυνάμενον νὰ ἔξαπατήσῃ καὶ κατὰ τὴν γεῦσιν καὶ κατὰ τὴν θεωρίαν; Γνωστὴ δὲ εἶναι ἡ διὰ τὴν κινήνην ἀποστροφὴ καὶ ὁ φόβος, διὸ ἔχει μεγάλη τις μερὶς τῶν κατοίκων τῆς ἡμετέρας πόλεως ἐγνώρισα πολλοὺς, προτιμῶντας δύνας ἀποθανωσι μᾶλλον, ἢ λάθωσιν ὀλίγους κόκκους κινήνης· καὶ, τέλος πάντων, μαρτίαι ἀλλαὶ περιστάτεις, ἃς ὄφείλομεν νὰ λάθωμεν ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν καὶ ἔξετασιν· ἀλλ' ἐκτὸς τούτων, ἡ κινήνη ἐδόθη πολλάκις πέραν τῶν ὄρίων τῆς δυνάμεως αὐτῆς, καὶ ἔγω δὲν συμφωνῶ ποσῶς μετ' ἑκείνων, οἵτινες θεωροῦσιν αὐτὴν παντοδύναμον. Ἐπίσης δὲ ἀξιον προσοχῆς εἶναι καὶ τοῦτο, ὅπερ καθιστᾷ ἐλάσσονα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποτυχιῶν τῆς κινήνης. Τπάρχουσι δηλ. κράσεις καὶ διοργανισμοὶ τοιοῦτοι, οἵτινες τόσου πρόθυμοι εἶναι δύνας δεχθῶσι καὶ ἀναπτύξωσι τὸ νόσημα, ὥστε ἔξαπαντος προώρισται νὰ ὑποκύψωσιν· ἀδύνατον δὲ εἶναι, δύσας καὶ ἀν καταβάλῃ τις προσπαθείας, καὶ δύσα καὶ ἀν μεταχειρισθῇ φάρμακα, νὰ διοτήσῃ, πολλῷ δὲ μᾶλλον νὰ σώσῃ τοὺς δυστυχεῖς ἑκείνους ἀνθρώπους· ἀλλήθεια θιλιερὰ, ἦν ἀς εὐχηθῶμεν νὰ διαψεύσῃ ὁ χρόνος· διὰ τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους λέγεται κοινῶς «ἐπεσαρδιὰ νὰ ἀποθάνωσι». Θὰ ἥτο λοιπὸν, νομίζω, πραγματικὴ ἀφροσύνη εἰς τοιαύτας περιστάσεις, δῆτε πᾶσα θεραπεία ἥθελεν ἀποβῆ ματαία, διότι διάλυγνος τῆς ζωῆς ἔξηντλησε καὶ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ σταγόνα, διότι ἀμετατρέπτως ὄφειλεις νὰ καταπέσῃ τὸ παραπέτασμα, ὅπερ μέλλει νὰ ἀποκρύψῃ διὰ παντὸς τὸν παρόντα θίουν, καὶ δῆτε διάνθρωπος εύρισκεται εἰς τὸ φοβερὸν ἑκεῖνο σημεῖον, ὅπερ ὀδηγήσει αὐτὸν εἰς τὴν αἰωνιότητα, ἥθελεν εἶσθαι, λέγω, ἀφροσύνη καὶ ἀσυγχώρητος σολοκισμὸς, νὰ θέλωμεν ἡ κινήνη νὰ ἀναιρέσῃ τὴν Θείαν Βουλήν. Τόσον λοιπὸν διὰ τὰς τοιαύτας κράσεις, ὡν τὸ τέλος εἶναι ἥδη προαποφασισμένον, οὕτως εἰπεῖν, καθὼς καὶ δῆτε τὸ φάρ-

μακον ἔχορηγήθη λίαν ἀργά εἰς ἀνθρώπους, οἵτινες, ἀν τὸ ἐλάμπον δύω ὥρας πρότερον, ~~θελον~~ ἵσως σωθῆ, θὰ εἴμεθα λίαν ὑπερβολικοὶ καὶ τετυφλωμένοι, ἀν ἀπαιτῶμεν, ὥστε ἡ κινίνη νὰ κινήσῃ τὴν μηχανὴν τῆς ζωῆς, ὅτε ὁ μοχλὸς καὶ τὰ κέντρα τῆς ὑπάρξεως απώλεσαν πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτῶν. Ήξε δοσῶν εἰρηται μέχρι τοῦδε, ἔξαγεται ἄρα ὅτι δὲν εἶναι δανατὸν νὰ ὠφελήσῃ πάντοτε ἡ κινίνη, ἐνῷ ἀλλοτε οὕτε λαυδάνεται καν πισῶς. Καὶ ταῦτα ἔστωσαν πρὸς δικαιολογίαν καὶ ἱκανοποίησιν ἀποτυχίῶν τινων τῆς κινίνης. Τὸ ἐπ' ἐπ' ἔμοι, διαθεσαι, ὅτι 60 0/0 μέχρις 70 0/0 εὔρον εἰς τὴν κινίνην τὸν ἥρωα, ὅστις γενναῖως ἀπελάκτισε τὸν θάνατον.

Ἄν τις παραδεχθῇ λοιπὸν τὴν περὶ χολέρας γνώμην ἡμῶν, καθὼς καὶ ὅτι ἡ κινίνη εἶναι τὸ θένταιον ἀντιπεριοδικὸν μέσον καὶ ἀντιμιασματικὸν, θὰ συμφωνήσῃ ὅτι αὕτη θέλει πολεμήσει καὶ τὴν χολέραν.

Καὶ τοιαύτη μὲν λοιπὸν εἶναι ἡ συνέπεια τῆς ἐμῆς πείρας, καὶ τηλικαύτη ἡ ἐμὴ διὰ τὸ φάρμακον πεποιθήσις· μολονότι πιθανὸν εἶναι νὰ μὴ δυνηθῇ νὰ πέσω καὶ ἀλλοις περὶ τούτου, διότι ὁμολογουμένως δὲν εἴμαι δεινός τις ῥήτωρ, οὕτε καιγάμαι ἐπὶ πολυμαθείᾳ καὶ εἰρυτάτῃ πείρᾳ. Οὐδόλως δὲ παράξενον, ἀν ἡ διὰ τὴν κινίνην δοξασία μου μὲ παρέσυρε καὶ εἰς ὑπερβολὴν ἡ ἐσταλμένην τινὰ θεωρίαν. Υπάρχουσιν ἀναντιρρήτως ἄπειρα περιστατικὰ ἀνθρώπων, σωθέντων ἀπὸ τῆς χολέρας ἀνευ κινίνης ἀλλ' ἐρωτῶ, ποιος δὲν εἴδε διαλείποντας πυρετούς, οὓς μόνον ἡ κινίνη δύναται νὰ καταβάλῃ, θεραπευθέν ας καὶ χωρὶς ταύτης; καθὼς ποιος δὲν ὡμολόγησε τὴν ἡτταν τῆς ἐπιστήμης, ἀπέναντι τῆς ἰσχύος καὶ τῆς θεραπευτικῆς δύναμεως τῆς φύσεως, ἡτις μόνη πολλάκις ἀνευ οὐδενὸς φαρμάκου ἐθεράπευσε νόσους, κατὰ τῶν ὄποιων μάτην ἐξηντλήθησαν αἱ ιατρικαὶ φαρέτραι τῆς τέχνης; ἀλλως τε ποιος δύναται ν' ἀποδεῖξῃ, ὅτι οἱ περισωθέντες ἀνευ κινίνης δὲν ἔπαθον ἐλαφρόν τινα πυρετὸν, περιθενλημένον φυσεράν τινα πανοπλίαν, καὶ συνοδευόμενον ὑπὸ ἀκολουθίας τινὸς ταραχῶδους, ἡτις οὐδὲν κακὸν δύναται νὰ πράξῃ, ἀλλὰ μέλλει νὰ καταληξῃ εἰς τὴν ὕγειαν; Νομίζω δὲ ἡδη νὰ ἀνέφερα ἀνωτέρω, ὅτι μετὰ τῆς ἐπιδημιακῆς χολέρας συνυπάρχει καὶ ὀλόκληρος ἡ σπεῖρα τῶν ἀλλων πυρετῶν, τῶν ὄποιων αὕτη ἀποτελεῖ τὸ ἐπικινδυνωδέστατον εἶδος. Οπως δὲ καταστήσω πραγματικῶς ὡφέλιμον τὴν κινίνην κατὰ τῆς χολέρας, ἔδωκα αὐτὴν μετὰ διαφόρων

ἄλλων φαρμάκων, καὶ ὑπὸ ποικιλωτάτας μορφᾶς, συγενώσας μετὰ τοῦ ὅπλου ἡ τῆς πεπακούνάρης, ἡ τῆς καρφορής ἡ τοῦ βισμούνθου, ἀναγράφων ἐπίστης καὶ ισχυρὰν διάλυσσν αὐτῆς, εἴτε πρὸς ἔξωτερικὴν ἐπίτριψιν, εἴτε διπλῶς εἰσαχθῆ διὰ τοῦ ἀπευθυνμένου· ωφελήθην δὲ περισσότερον ἀπὸ τὴν μετὰ τατίρου ἔνωσιν αὐτῆς ἡ τὴν τατικὴν κινήνην. Περίεργον ἴσως; ἥθελε φανῆ, δτι γενναία ἀφαίμαξις, ἐγκαίρως ἐνεργηθεῖσα εἰς ὅργανισμοὺς ισχυροὺς, ἐφάνη σωτηριώδεστατον μέσον μετὰ τῆς κινήνης καθόσον δὲ γνωρίζω. καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τῶν συναδέλφων ἐνήργησαν ἐπωφελῶς ἀφαίμαξεις· καὶ τοῦτο ἀριστερά δὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀναφερομένης ἀνωτέρω γνώμης ὡμῶν ἐπὶ τῆς χολέρας; Ποσάκις μία ἀφαίμαξις δὲν προέλαβε παροξυσμὸν διαλείποντος πυρετοῦ; Βεβαίως ἥθελεν εἰσθαι μάταιον νὰ εἰσέλθω εἰς πλείονας λεπτομερείας περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ἐκεῖνο ὅμως, δπερ ὁφείλω νὰ ἐπαναλάβω καὶ αὖθις, στεντορίᾳ τῇ φωνῇ, εἴναι δτι τὸ ἀντιπεριοδικὸν φάρμακον ἐγένετο μοι ισχυρὸν ὅπλον κατὰ τῆς χολέρας.

Εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν, μὴ προκειμένου νὰ καταδειχθῇ ἡ ἐκ τῆς κινήνης ωφέλεια, ἥθελεν εἰσθαι τῷ ὅντι ἀξιοκατάκριτον εἰς ἐμὲ, καὶ αὐτόχρημα ἐγωϊσμὸς καὶ περιαυτολογία, ἀν ανέφερον δτι μικρότατον ἀριθμὸν, ἐντελῶς ἀσήμαντον, ἀπώλεσσαν ἐκ τῶν ἀνθρώπων, οὓς ἐγκαίρως ἐπεσκέφθην, καὶ οὔτινες τακτικῶς ἔταξαν τὸ φάρμακον τοῦτο. Καὶ ἀληθῶς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ περιφρείᾳ, πλεῖστοι ὅσοι ἐγένοντο ὕμινα τῆς νόσου ἀλλ' αὐτὴ ἐπηλθε τόσον αἰφνιδίως καὶ προσέβαλε τόσους ὁμοῦ, ὡστε μέγα μέρος ἐτελεύτησε, πρὶν ἡ φθάσῃ ἡ τέχνη. Ἐπίστης δεν ἥθελεν εἰσθαι ἀνάξιον νὰ ἀναφέρω δτι, πρὸς τὴν σωτηρίαν τόσων ἀνθρώπων, καὶ ἐγὼ αὐτὸς ὁφείλω καὶ τὴν ἐμὴν εἰς τὴν κινήνην, ἦς ἐποιούμην χρῆσιν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπιδημίας, ἀλλοτε μὲν δι' ἐντρίψιως χρώμενος αὐτῇ, ἀλλοτε δὲ ἐσωτερικῶς καὶ ἐκ διαλειμμάτων καὶ εἰς μικρὰς δότεις. Τὸ μέσον τοῦτο ἐνίσχυσα διὰ τῆς καθημερινῆς χρήσεως ἐκ ψυχροτάτου ὕδατος κλύσματος, ὅπερ ἀμέσως μοῦ κατέπαυε τοὺς θορυβούγγυους καὶ τὴν πολλάκις ἐναρξαμένην διάρροιαν· καὶ εἴμαι οὕτως, δτι ἥτον ἀδύνατον ἀλλως ν' ἀνθεῖω εἰς τὴν κακοήθειαν καὶ δεινότητα τῆς ἐποχῆς, ἥτις οὕτε ἀναπταύσεως οὐδεμιᾶς, οὕτε τροφῆς ὅπως ἀπολαύσω ἐπέτρεπτεν, ἐνῷ, λίγην μελαγχολικὸς ὡν, καὶ ὑπὸ τῆς κοιλίας πάσχων, καὶ εὔχερέστατα καταβαλλόμενος ὑπὸ τῆς λύπης, τῆς θλιψιῶς καὶ τοῦ πόνου τοῦ πλησίου, ἐξάπαγτος ἐμελλον νὰ γείνω θορὰ τῆς μανίας τῆς νόσου, ἀν-

δὲν ἀντέταττον κατ' αὐτῆς τὴν κινίνην καὶ τὸ ψυχρὸν ὕδωρ. Ολόκληρα ἡμερονύκτια δὲν ἔκοιμηθην παντελῶς, καὶ νῆσις διέμεινα κατὰ τὸ πλεῖστον πλέον ἢ εἰκοσάκις ἐνήργησα τὸν τοκετὸν εἰς ἐγκύους, ὑπὸ χολέρας παθοῦσας, καὶ ἔφερον, θειαμμένας ἔχων τὰς περιχειρίδας εἰς τὰ αἷματα καὶ εἰς τὰ ἔξι κείνων ὑγρά. Άειποτε δὲ ἡρχόμην εἰς ἐντελῆ συνάφειαν μετὰ τοῦ ἀρρώσου, καὶ ἀπειράκις, καίτοι προσπαθῶν νὰ τὸ ἀποφύγω, ἀπερρόφησα δλόκληρον τὴν ἐκπνοὴν αὐτοῦ πολλάκις ἐντελῶς ἀπηλπισθην, καταβληθεὶς ἀπὸ τὴν φοβερὰν ἔντασιν τῆς νόσου, μὴ σεβασθείσης οὔτε τὸν καλῶς οὔτε τὸν κακῶς διαιτώμενον. Πρὸς δὲ ταῦτα ἐνοσήλευον ἐν τῇ ἴδιᾳ οἰκίᾳ καὶ τὴν ὑπηρέτριαν ὑπὸ χολέρας παθοῦσαν, καὶ ὅμως μεθ' ὅλα ταῦτα οὐδαμῶς κατεβλήθην ὑπὸ τῆς νόσου. Διὰ τίνα τάχα ἀλλην αἰτίαν, ἢ διὰ τὴν δύναμιν τῆς κινίνης; ἐπαναλαμβάνω λοιπὸν καὶ αὖθις νὰ συστίσω αὐτήν· καὶ εὐελπιστῷ ὅτι ἔκαστος τῶν ἐν τῇ χολέρᾳ ἔργασθέντων συναδέλφων θέλει ἐκφράσει εὐσυνειδήτως καὶ κατ' ὄφειλήν, πρὸς τε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν κοινωνίαν, τὴν ἐπὶ τούτου γνώμην του, καὶ θέλει καταδειχθῆ, ὅτι ἡ κινίνη εἶναι ὁ Ἡρακλῆς, ὁ φονεύων τὴν τρομερὰν καὶ πολυκέφαλον ὕδραν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

Πρὶν ἢ τελευτήσω τὸν λόγον, προκειμένου περὶ τῶν κατὰ τῆς χολέρας ὡφελίμων φαρμάκων, χρεών ἥγοῦμαι, ὅπως συνοπτικώτατα καὶ περιεκτικώτατα ἀναφέρω, ὅτι τὸ ὑπονιτριακὸν θειαμμόθιον μοὶ ἐφάνη εἰς ὑψιστὸν θαυμόν συντελεστικὸν κατὰ τῶν κοιλιακῶν συμπτωμάτων, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ ταρίγορ καὶ τὸ δπιορ. Τὰ κλύσματα, ὧν ἥθελον προτιμήσει τὰ κατάψυχρα, ἀν μοι ἦτο δυνατόν (διότι ἀπέντων δυσκολίας παρὰ τοὺς πάσχουσιν), ἐπίσης μὲ ὡφέλησαν. Πρὸς δὲ, δὲν δύναμαι νὰ συμφωνήσω μετ' ἔκεινων, οἵτινες ἀποκλείσουσι τὸ ἀφθονὸν ὕδωρ εἰς τοὺς ἀρρώστους, διὰ τὸν φόβον τοῦ ἐμέτου. Ήγώ ἐπείσθην ὅτι μετὰ πόσιν ἀρκετοῦ ὕδατος, ὅπερ εὑφραίνει τὸν πάσχοντα, ἀκολουθεῖ μὲν ἔμετος, ἐνέρχεται δὲ μόλις τὸ ἥμισυ τοῦ ποθέντος, τὸ δὲ ἀλλο ἀναμφιθόλως μεταβάλνει εἰς τὴν κυκλοφορίαν, ἥτις ἔχει ἀπόλυτον καὶ κατεπείγουσαν ἀνάγκην αὐτοῦ πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ διὰ τῶν κενώσεων ἀπολλυμένου ὑγροῦ. Άρα ἡ δίψα εἶναι ἡ φωνὴ τῆς φύσεως καὶ τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ἐξαιτουμένης θοήθειαν καὶ ὕδωρ, ὅπερ ὁ ιατρὸς ὀφείλει νὰ χορηγήσῃ ἀνυπερθέτως· τὸ δὲ θάμμα τοῦ δπίου καὶ τὰ λοιπὰ ναρκωτικὰ εῦρον ἐπίσης λίαν ὡφέλιμα διὰ τὴν ναρκωτικὴν καὶ στυπτικὴν αὐτῶν ιδιότητα.

Πολλάκις διέταξε, καὶ μετὰ μεγίστης ώφελείας, γενναῖας ἐπιθέσεις Βιδελλῶν ἐπὶ τὴν στομαχικής χώρας, πάντοτε χορηγῶν, ἐννοεῖται, τὴν κινίνην ἐτωτερικῶς συνιθέστατα δὲ ἐπέθετον δύο μέγιστα ἐκδόρια κατὰ μῆκος τῶν μυώνων τῆς κοιλίας ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ ὄμφαλοῦ μετ' ώφελείας, ἡς δὲν δύναμαι νὰ παραστήσω τὸν βαθμόν, αύτε τὴν δύναμιν.

Φίλε καὶ ἀρχαῖε συνάδελφε Κ. Ἀραστ. Γούδα

Ἐν τῷ λίαν ώφελίμῳ συγγράμματί σου εἰς Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν ἀνέγνωσα πρὸ καιροῦ τὸ περὶ ἐμπειρικῆς, σκοπιμοτάτης θεραπείας τῆς κακοήθους φιυκταίνης κατόπιν δ' ἀπκυτήσας εἰς Γαλλικὰς ἐφημερίδας ἢ θρ διων περὶ τοῦ κατὰ Ἀθήναιον ἄκρου ἀντιφαρμάκου κατὰ τῶν ιοβόλων δειγμάτων, Κίτρου ἢ Κιτριού, ἐξήτασε τὸν Θεόφραστον καὶ τὸν Διοσκορίδην καὶ δὲν μ' ἔμεινεν ἀμφιβολία δτὶ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν Ἀθήναιον Ειδῆ. 3 Κεφ. 28 Κίτριον, καὶ παρὰ Λίθισι Μῆλον ἐσπερικὸν καὶ μῆλον Μηδικόν, εἶνας τὸ ἡμέτερον λεμόνι, Citrus Limonium.

Ἀναζήτησα δθεν τὰ περὶ τούτου ἐν τῷ Ἀθήναιω σύτινος τὰ λεχθέντα μετέγγραψα καὶ εἰ κοινὴν γλῶσσαν ἐδημοσίευσα ἐνταῦθα, ὅπως πάσης τάξεως ἀναγνώστης ἐννοήσῃ αὐτὰ, διότι οἱ τῆς κατωτέρας τάξεως ἄνθρωποι ύ δικεινται εἰς τὰ δείγματα τῶν φαρμακερῶν ζώων καὶ καλὸν εἶναι νὰ γνωρίζωσιν αὐτοὶ τὸ πρόχειρον ἀντιφάρμακον, ἀν αἱ περαι ἔρω δοκιμαι βεβαιώσωσιν δτὶ τὸ λεμόνι ἀληθῶς κέκτηται δυνάμεως οὐδετερούσης τὸν ζωϊκὸν ίόν.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰ λεγόμενα ἐν τῇ Γαλλικῇ ἐφημερίδι, τὸ λεμόνι ἐθεράπευσε τὸ 1863 ἄνθρωπον ἀπὸ ἔχοντος δαγκασθέντα, ἀν καὶ τὸ πρήξιμον εἶχε κυριεύσει ἀπαν αὐτοῦ τὸ σῶμα· καὶ δτὶ τὸ 1864 ἐν τῇ πόλει Nimes, τὸ λεμόνι ἐθεράπευσεν ἄνθρακα προύξενθέντα ύπὸ δήγματος θρωματικής, δέον ἔκσινα, φύλε μου, νὰ σοὶ γράψω τὰ τοῦ λεμονίου κατὰ Ἀθήναιον εἰς κοινὴν γλῶσσαν πρὸς κοινὴν κατάληψιν.

Δέγει οὖν καὶ βεβαιοὶ ὁ θεραπεὺς ὡς δύναται νὰ βεβαιώθῃς